

П. А. Лабкоўская

ЧОРТ У СЕМІЯСФЕРЫ БЕЛАРУСКІХ ПАРЭМІЙ

Даследаванне прысвечана аналізу беларускіх парэмій з кампанентам *чорт*, якія адлюстроўваюць народныя ўяўленні аб міфалагічных істотах і звязаныя з імі асацыяцыі. Парэміі з’яўляюцца вербальнымі экспанентам культурнай інфармацыі. Мэта даследавання – выявіць семантычныя групы і бінонімы ў сям’ясферы беларускіх парэмій з лексемай *чорт*.

Праславянская назва злога духу (*чорт*) мае важную семантычную адпаведнасць з паняццямі ‘рыць’, ‘капаць’. Па меркаванні А. Е. Супруна, гэта слова было назвай землянога духу. У беларускай мове *чорт* мае розныя сінанімічныя назвы: *нячысты дух, нячыстая сіла, люцынар, злы, анчынар, нячысцік*. Матэрыялам нашага даследавання сталі 52 беларускія парэміі з лексемай *чорт*, якія былі адабраны метадам суцэльнай выбаркі са слоўнікаў С. Івановай і Я. Іванова, Ф. Янкоўскага і падзелены на 7 семантычных груп з рознымі адмысловымі камбінацыямі – бінонімамі:

- *чорт* як носьбіт сацыяльнай няроўнасці: *Чорт душу выме, а пан скуру здыме; Багатаму і чорт дзіця калыша;*
- стаўленне народа да царквы. Адносіны простага чалавека да папа праз параўнанне з чортам: *Поп з крыжам, чорт з чаркай, а мне – усё страты; Чорт папу таварышч; – Хто ідзе? – Чорт. – Добра, што не поп;*

- чалавечыя адносіны, сяброўства, памяркоўнасць: *Іх прыязні і сам чорт не разарве; І чорт літасць мае; Анёлам ляцеў, а чортам сеў; Чорт панёс на дзіравы мост;*

- працавітасць і кемлівасць: *Дзе чорт сам не ймець, там бабу пашлець; Касіць бы касіў, каб чорт касу насіў.*

- беларус і яго род: *Першую жонку Бог даў, другую сам знайшоў, а трэцю – чорт прынёс; Мачыха – чортава саха; Які чорт Хомка, такая яго жонка;*

- здароўе, сіла, хвароба: *Чорт з голаду і мухі еў; Часам чорт добра радзіць; Сівізна ў бараду, а чорт у рабрыну.*

- Відавочная ісціна: *Балота без чорта не будзе; Баба ды чорт – кумы родныя; Гаруе, а чорт мяшок шые.*

Аналіз прыказак з кампанентам *чорт* дазволіў выявіць біномы з наступнымі кампанентамі: *чорт – поп, чорт – Бог, чорт – баба, чорт – балота, чорт – чалавек, чорт – душа*. Узровень актыўнасці кампанента ў складзе беларускіх парэмій залежыць ад яго здольнасці змяняць семантычнае нападзенне ў залежнасці ад суседніх кампанентаў.